

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA MA'NAVIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDA TARBIYAVIY ISHLAR METODIKASI FANINI O'QITISHNING AKSIOLOGIK VA DEONTOLOGIK IMKONIYATLARI

Mamajonov O'zbek Tajiddinovich
Andijon davlat universiteti

Annotatsiya. Maqolada bo'ljak o'qituvchilarda ma'naviy kompetentlikni rivojlantirishda tarbiyaviy ishlar metodikasi fanini o'qitishning aksiologik va deontologik imkoniyatlari, "tarbiya", "qadriyat", "ma'naviyat", "aksiologiya", "deontologiya" kabi pedagogik atamalarning mazmun mohiyati, oliy ta'lim tizimida bo'ljak o'qituvchilarning ma'naviy kompetentligini rivojlantirishda tarbiyaviy ishlar metodikasi fanini o'qitishning aksiologiya hamda deontologiya tushunchalarining shaxs ma'naviyatini uyg'unlashtirgan holda rivojlantirilishdagi ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ma'naviy kompetentlik, pedagogik deontologiya va aksiologiya, o'quv-tarbiya jarayoni, yuksak axloq, kasbiy kompetentlik, mas'uliyat, ijtimoiylashuv, qadriyat.

Аннотация. В статье рассматриваются аксиологические и деонтологические возможности преподавания предмета методика воспитательной работы в развитии духовной компетентности будущих учителей, содержание таких педагогических терминов, как "тарбия", "ценность", "духовность", "aksiologiya", "deontologiya", aksiologiya преподавания предмета методика воспитательной работы в развитии духовной компетентности будущих учителей в системе высшего образования, aksiologiya i deontologiya преподавания предмета духовности личности в гармонизированном развитии.

Ключевые слова: духовная компетентность, педагогическая деонтология и aksiologiya, учебно-воспитательный процесс, высокая этика, профессиональная компетентность, ответственность, социализация, ценность

Annotation. The article will talk about the axiological and deontological possibilities of teaching the subject of methodology of educational work in the development of spiritual competence in future teachers, the essence of pedagogical terms such as "upbringing", "value", "spirituality", "Axiology", "deontology", the importance of teaching methodology in the development of spiritual competence of future teachers in the higher education system in the

Keywords: spiritual competence, pedagogical deontology and Axiology, educational process, higher ethics, professional competence, responsibility, socialization, value.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023-yil 19-sentabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutqida butun jahondagi ikki milliarddan ortiq yosh avlod vakillarining insoniyat taraqqiyotida muhim o'ringa ega bo'layotgani va yoshlar omilining alohida e'tiborni talab qilayotgani haqidagi fikri nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Yurtboshimizning ushbu anjumanda ta'kidlaganidek, «...diyormiz jahon ilm-fani rivojiga beqiyos hissa qo'shgan, islomni ilm-ma'rifat va tinchlik dini sifatida namoyon etgan Al-Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino, Imom Buxoriy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy singari ulug' alloma va mutafakkirlar vatani ekani bilan haqli ravishda faxrlanamiz, shu bilan birga zamonaviylashuv jarayonlarida inson kapitalini rivojlantirish va har tomonlama iqtidorli bo'lgan salohiyatli kreativ yosh avlodni tarbiyalash – O'zbekiston o'z oldiga qo'ygan strategik vazifalardan biridir. Biz huquqiy, dunyoviy, demokratik va ijtimoiy davlat bo'lmish Yangi O'zbekistonni barpo etish siyosatini qat'iy davom ettirmoqdamiz. Mamlakatimiz «Inson qadri va manfaatlar uchun» degan ezgu g'oya asosida demokratiya va adolat tamoyillarini mustahkamlashga qaratilgan tub islohotlar yo'lidan dadil ilgari bormoqda.

“Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishi bilan bog'liq... Shu munosabat bilan odamlar, birinchi navbatda, yoshlarning ongu tafakkurini ma'rifat asosida shakllantirish va tarbiyalash eng muhim vazifadir”, degan xulosasi esa BMTga a'zo barcha mamlakatlar vakillarining diqqatini o'ziga qaratgani bejiz emas.

Ushbu davlat ahamiyatiga molik belgilangan vazifalar ijrosini sifatli ta'minlash uzluksiz ta'lim-tarbiya tizimi sohasi zimmasiga katta ma'suliyat yuklaydi. Ya'ni, yetuk, salohiyati, kompetentli kadrlar tayyorlash, o'sib kelayotgan yosh avlodga har tomonlama halqaro talablarga javob bera oladigan darajada ta'lim-tarbiya berish, ularning bugungi kunda ehtiyojlarga asoslangan yo'nalishlar bo'yicha zaruriy bilimlarga ega bo'lishlarini ta'minlash, milliylik va o'zlikni anglagan holda, buyuk ajdodlar merosiga asoslangan, dunyoviy va diniy dunyoqarashni o'zida aks ettirgan ijtimoiy demokratik jamiyatning ongli fuqarosi bo'lib ulg'ayishlarini kafolatlash bugung kunning asosiy masalasidir.

Yuqoridagi dolzarblikni e'tiborga olgan holda biz avvalo "tarbiya", "qadriyat", "ma'naviyat", "aksiologiya", "deontologiya" kabi pedagogik atamalarning mazmun mohiyatini ochib berishga so'ng esa, oliy ta'lim tizimida bo'ljak o'qituvchilarning ma'naviy kompetentligini rivojlantirishda tarbiyaviy ishlar metodikasi fanini o'qitishning aksiologik va deontologik imkoniyatlarini yoritib berishni lozim topdik. Zero, ushbu tushunchalar shaxs ma'naviyatini uyg'unlashtirgan holda rivojlantirilishini ta'minlaydigan mezonlar hisoblanadi.

Tarbiya - shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon bo'lib, insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida ko'riladigan chora - tadbirlar yigindisidir. Tarbiya insonning insonligini ta'minlaydigan eng qadimiy va abadiy qadriyat hisoblanib, odam va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar tarbiya tufayliga bir avloddan boshqasiga o'tadi.

Pedagogik adabiyotlarda «Tarbiya» atamasiga o'ziga xos ta'rif berilgan bo'lib, tarbiya inson shaxsini shakllantirishga, uning jamiyat ishlab chiqarishi va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig'indisini anglatadi.

Ma'lumki, tarbiya har qanday jamiyat va har qanday mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etib, yosh avlodning o'sishi va rivojlanishi uchun har qanday jamiyatda ham moddiy va ma'naviy boyliklar ishlab chiqarish to'xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yosh avlod moddiy va ma'naviy boyliklar yetishtirishni ajdodlari darajasida, ulardan ham yaxshiroq ishlab chiqara bilishlari kerak. Yosh avlodda ana shunday moddiy va ma'naviy qobiliyatlarni shakllantira bilish uchun esa jamiyat uzluksiz ravishda samarali faoliyat ko'rsatadigan tarbiyaviy intizomlar tizimiga ega bo'lishi lozim.

Bugungi kunda milliy ta'lim tizimimizda tarbiya va unga bog'liq jarayonlarga yangicha sog'lom pedagogik tafakkurga tayangan holda yondashuvlarga asoslangan holda tarbiyaning milliylikiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bunda ajdodlar merosidan samarali foydalanish, xalq pedagogikasi boyliklari, o'zbek mutafakkirlarining pedagogik qarashlarini sinchikovlik bilan o'rganish natijasida O'zbekiston pedagogikasi fani va amaliyotida oila tarbiyasining ham, ijtimoiy tarbiyaning ham o'ziga xos o'rni borligi tan olina boshlandi. Shaxs ma'naviyatining asosiy omili bo'lgan tarbiyaga zamonaviy tarzda e'tibor qaratib, tarbiyaning ijtimoiylashuvi uchun imkoniyat yaratildi.

Pedagogik faoliyatlar jarayonida "tarbiya" tushunchasi o'z navbatida "qadriyat" tushunchasi bilan uzviy bog'liq ravishda qo'llaniladi.

Qadriyat - voqelikdagi muayyan hodisalarning umum insoniy, ijtimoiy axloqiy, madaniy ma'naviy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha sifatida inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsalar, mas, erkinlik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma'rifat, haqiqat, yaxshilik, go'zallik, moddiy va ma'naviy boyliklar, an'ana, urf-odatlarining o'zaro uyg'unlikdagi tushunchasi hisoblanib, u aksiologiyaga xos kategoriyadir. Tadqiqot ishimizda muayyan bir elat, millat, xalqning hayoti, turmush tarzi, tili, madaniyati, ma'naviyati, urf-odat va an'analari, o'tmishi va kelajagi bilan bog'liq bo'lgan milliy hamda inson, uning faoliyati, turmush tarzi, e'tiqodi, umr ma'nosi, odobi, go'zalligi bilan bog'liq shaxsiy qadriyatlar asosida komil inson tarbiyasi va uning ma'naviy komptentligi tarkib toptirilishiga alohida e'tibor qaratamiz.

Ma'naviyat - inson ruhiy va aqliy olamini ifodalovchi tushuncha bo'lib, u kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlarini o'z ichiga oladi. Ma'lumki, insonning tashqi va ichki olami mavjud. Tashqi olamiga uning bo'ybasti, ko'rinishi, kiyinishi, xatti-harakati kirsa, ichki olamiga uning yashashdan maqsadi, fikr yuritishi, orzu-istaklari, intilishlari, his-tuyg'ularini kiradi. Insonning ana shu ichki olami uning ma'naviyatir, qaysikim, unga ruhiy oziq va kudrat bag'ishlaydi. Ma'naviyatda inson hayotining mazmuni aks etadi. Ma'naviyat kamol topgan jamiyatlarda qobiliyat, iste'dod egalari shu jamiyatning, millatning yuzi, g'ururi, obro'-e'tibori hisoblanadi. Ma'naviyatli jamiyatda aql, sog'lom fikr, adolat va yaxshi xulq ustuvordir. Bunday jamiyatda xalqning ertangi kunga ishonchi kuchli bo'ladi, odamga nomunosib turli illatlar barham topadi. Millatning asrlar davomida shakllangan ildizlari, uning tarixiy tajribalari va ijtimoiy madaniy rivojlanishi -insonning, xalqning, jamiyatning, davlatning kuch-qudrati hisoblanadi.

Yuqoridagi tushunchalar pedagogik jarayonlarning natijadorligini ta'minlovchi mezonlar hisoblanib, ta'lim-tarbiya jarayonida aksiologik hamda deontologik yondashuvlarga asoslangan holda qo'llaniladi.

Aksiologiya – qadriyatlar haqidagi fan bo'lib, olam va insonga qadriyatli munosabatni tarkib toptirish yo'llarini o'rganadi. Aksiologiya bu – shaxs, jamoa, jamiyatning moddiy, madaniy, ma'naviy, axloqiy va psixologik kadriyatlarini, ularning voqeiliklari olami bilan alokasi, kadriyatlar va me'yoriy tizimdagi uzgarishlar xakidagi falsafiy ta'limot, tarixiy rivojlanish jarayonidir.[3] Pedagogika ta'lim yo'nalishi fanlarida qadriyatlarini ta'limiy-tarbiyaviy imkoniyatlarini tadqiq etuvchi alohida fan sohasi – pedagogik aksiologiya mavjud bo'lib, so'nggi yillarda mazkur yo'nalishda alohida ilmiy izlanishlar olib borilmoqda.

Deontologiya – deontos – "shart", "burch", logos – "ta'limot", degan ma'noni anglatib, ingliz faylasufi Dj.Bentam mazkur tushunchani ilmiy jihatdan asoslagan. Uning "Deontology of science of morally" asarida deontologiya ya'ni, inson axloqi, etikasi haqidagi ilmiy fikrlar bayon qilingan. [2] Dj.Bentam tomonidan tavsiya qilingan "deontologiya" fanidagi g'oyalar nemis faylasufi I.Kant tomonidan rivojlantirildi, u deontologiyani "etika bu burch, majburiyat etikasidir" deb ta'riflagan.

Zamonaviy ta'lim jarayonlarida "deontologiya" inson tomonidan talab darajasida xulq normalarini va qoidalarini o'rgatuvchi fan sifatida qo'llanilib, kasbiy etikada keng qo'llanilib har bir kasb doirasida kasbning odob, xulq, qonunchilik, sud, pedagog, quruvchi, hamda davlat boshqaruvi tizimida burch, odob-axloq normalarini ifodalaydi.

Pedagogik odobni, burchni ecallashda, guruhli va ommaviy tadbirlarda ishtirok etish ijobiy natijalar beradi. Bunday muhitda o'zaro fikr almashish shaxsiy mulohazalarni boshqalar tomonidan bildirayotgan qarashlar bilan taqqoslash ularning to'g'riligi, haqqoniylikiga ishonch hosil qilish mavjud bilimlarni yanada boyitishga imkoniyat yaratadi. Kasbiy mahoratni oshirish yo'lida amaliy harakatlarni tashkil etish pedagogik faoliyatda odob, axloq, burch va majburiyatlarni yuqori darajada his etish va unga amal qilish haqida sharh mutafakkirlari Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy, Yan Amos Komenskiy, zamonaviy pedagog olimlarimizdan M.Ochilov, X.Ibragimov, D.Ro'ziyeva, B.Xodjayeov, O.Musurmonovalar o'qituvchilik kasbi, uning mashaqqatlari, shuningdek, o'qituvchi shaxsida aks etishi zarur bo'lgan sifatlar xususidagi fikrlarini bayon qilganlar. "Pedagogik jarayonning mohiyatini anglamagan, bolaga nisbatan chuqur hurmatda bo'lmagan shaxs ta'lim-tarbiya samaradorligini va inson kamolotini ta'minlovchi fikrga ega bo'lmaydi", deb ta'kidlaydi O.Musurmonova o'zining pedagogik mulohazalarida.

Pedagogik ta'limni rivojlantirishning zamonaviy bosqichida ta'lim oluvchi shaxsiga yo'nalganlik, insonni jamiyatda oliy qadriyat sifatida e'tirof etish ijtimoiy sohaning eng muhim va keng ko'lamli yo'nalishlaridan biridir. Ta'limni insonparvarlashtirish g'oyasi pedagogikada aksiologik yondashuvning keng tatbiq etilishi natijasidir.

Yuqorida ko'rib chiqilgan umumiy aksiologiyaning kategorial apparati pedagogik faoliyatning o'ziga xosligi, uning ijtimoiy roli va shaxsni rivojlantirishdagi imkoniyatlarini aniqlashtirishga xizmat qiladigan pedagogik aksiologiyaga e'tibor qaratishga imkon beradi. B.X.Xodjayeov ta'kidlab o'tganidek, pedagogik aksiologiya ta'limiy qadriyatlar (ularning tabiat va aloqadorligi) haqidagi fan sifatida quyidagi funksiyalarni bajaradi:

-mazmun-mohiyat bilan aloqador (ta'lim mazmuni va tashkiliy jihatlarini birlashtirganligi sababli, intellektual tashabbusni rag'batlantiradi) – fikriy jarayon, obyektini aktualashtirish, aniq dalil va isbotlarni belgilash, axborotni tanqidiy mushohada etish, ma'no- mazmunini tushunish, shaxsiy fikrning o'sishi;

-baholovchi – pedagogik jarayon ishtirokchilarida borliq va ma'naviy hodisalarni adekvat baholashni rivojlantirishni aks ettiradi;

yo'naltirish funksiyasi – "qadriyatlar iyerarxiyasi"ning ma'lum parametrlari asosida shaxsiy, kasbiy tavsifning muhim qoidalarini aniqlash imkoniyatlari bilan bog'liq;

-me'yoriy (normativ) – pedagog va tarbiyachining aksiosferasining tarkibiy qismlari, o'zida qadriyat tarzini aks ettiruvchi ularning o'zaro munosabatlari tizimini "qonuniylashtiradi";

-boshqaruvga doir – insonparvar mazmunga ega milliy va umuminsoniy qadriyatlar oqimidagi tizim subyektlari, ta'lim tizimi rivojlanishini yo'naltiradi, ta'lim sohasidagi o'zaro zaruriy harakatni hosil qiladi; nazorat – madaniy-tarixiylik kontekstida qadriyatning rivoji, shaxsda qadriyatga yo'nalganlikni shakllantirish imkonini beradi.[3]

Ta'limga aksiologik yondashuvning turli talqinlari tahlili shuni ko'rsatdiki, pedagogik-psixologik fanlarning aksiologik salohiyati talabalarning real hayotiy faoliyatining xulqiy me'yorlarini shakllanishidagi imkoniyatlari (zahiralari) majmui sifatida namoyon bo'ladi.

Oliy ta'lim jarayonlarida bo'lajak o'qituvchining ma'naviy kompetentligini rivojlantirishda pedagogik-psixologik ta'limni takomillashtirishga doir turli yondashuvlarini o'rganib shunday xulosaga keldikki, bo'lajak o'qituvchining ma'naviy kompetentligini rivojlantirish umumiy va maxsus (o'quv - analitik, qadriyatga yo'nalganlik va refleksiv-faoliyatli) pedagogik-psixologik fanlarning ommalashuvi, talabalar o'quv faoliyati usullarining faollashuvi va o'qituvchining boshqaruv faoliyati takomillashuvi hisobiga amalga oshadi. Shu bilan birga, tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining ushbu salohiyati yuqorida sanab o'tilgan komponentlar birligini ko'zda tutuvchi tizim sifatidagina samarali tatbiq etilishini taqazo etadi.

Bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy kompetentligini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan tajriba-sinov ishlari mazkur fanning aksiologik salohiyatini ro'yobga chiqarishning o'zaro bir-birini to'ldiruvchi uch yo'nalishini ajratib ko'rsatishga asoslandi.

birinchi yo'nalish – tarbiyaviy ishlar metodikasi fanining aksiologik asoslarini keng ommalashtirish;

ikkinchi yo'nalish – bo'lajak o'qituvchilar o'quv faoliyatini ma'naviy-axloqiy tavsifdagi ma'lumotlar bilan boyitish;

uchinchi yo'nalish – avvalgi ikki bosqichni tatbiq etish bo'yicha o'qituvchining boshqaruv faoliyatini takomillashtirishdan iborat ekanligi aniqlandi.

Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanini o'qitish jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy kompetentligini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirishda integrativ holatda Sharq allomalarning asarlarini o'rganishga asosiy e'tiborning qaratilishi tadqiqotimizning samarali natija berishini ta'minlashda yetakchi omillardan biri bo'ldi.

Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan qadriyatlar asosida talabalarni ma'naviy-madaniy, axloqiy yuksaltirish samaradorligi ortadi. Bu jarayonda Sharq mutafakkirlari asarlaridan foydalanish samarali natija beradi. Bo'lajak o'qituvchilar ongida ma'naviy bo'shliqni to'ldirishda biz taklif etgan model muhim ahamiyatga ega. Mazkur o'quv tarbiya jarayonida bo'lajak o'qituvchilarda xalqona go'zal xislatlar tarkib topa boshlaydi. Ularda quyidagi shaxsiy xislatlar: farzandlariga ibrat bo'la olish, mehmon kutish odobi, ozodalik, xushtavozelik, shirinsuxanlik, kichiklarga g'amxo'rlik qilish, yoshi ulug'larni e'zozlash, ota-ona, keksalar, o'zidan kattalarga hurmat, mehribonlik, mehr-oqibat, diyonatlik, vatanparvarlik, millatsevarlik, milliy an'analarga hurmat kabilar rivojlanib boradi.

Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanidan mustaqil ta'lim olish jarayonida buyuk mutafakkirlarimizning fikrlari, hadislar, xalq og'zaki namunalari olingan ibratli lavhalar bilan boyitish, ma'ruza va seminar mashg'ulotlarida ajdodlarimiz tomonidan taqdim etilgan va xalq pedagogikasidagi tarbiyaviy usullar va vositalardan foydalangan holda talabalarni ajdodlarimiz merosiga qiziqtirish, uning hayotbaxsh g'oyalarini singdirish, milliy ildizlarimizdan ularni xabardor qilish orqali bo'lajak o'qituvchilarni o'zlikni anglashga o'rgatish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotimiz davomida bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy kompetentligini rivojlantirishda aksiologik va deontologik yondashuvlar asoslanib ajdodlarimiz merosidagi an'analardan moslarini tanlab olishga harakat qildik. Bunda quyidagi mezonlarga amal qilindi:

1. Ijtimoiy muhit va milliy g'oyaga muvofiq kelish.

2. Mustaqil davlatimiz va jamiyatimizning maqsadi hamda vazifalariga moslik.

3. Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan qadriyatlar asosida talabalarni ma'naviy-madaniy, axloqiy yuksaltirishda tashkil etilishi lozim bo'lgan tadbirlar.

4. bo'lajak o'qituvchilarning shaxsiy xususiyatlari, ehtiyojlari va qiziqishlarining o'zaro muvofiqligi.

5. G'oyalar, qadriyatlar va an'analarning mazmun-mohiyati.

6. bo'lajak o'qituvchilarga o'zlashtirishlari uchun taqdim etiladigan g'oyalar, fikrlar, an'anal va urf-odatlarining shaxsni ma'naviy, madaniy va axloqiy jihatdan yuksaltirish imkoniyatiga egaligi shular jumlasidandir.

Bo'lajak o'qituvchilarning ma'naviy kompetentligini rivojlantirishda Oliy ta'lim jarayonida tarbiyaviy ishlar metodikasi fanini o'qitish asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Mazkur fanni o'qitishning o'ziga xos ahamiyati va maqsadi – yangilanatgan O'zbekistonning iqtisodiy, ma'naviy, siyosiy, madaniy rivojlanishi yo'lida amalga oshirilayotgan salmoqli ishlarni tizimli davom ettirishda bo'lajak o'qituvchilarga sifatli, mustahkam bilim berish, ularni jahon andozlariga javob beradigan, bozor iqtisodiy sharoitda raqobatbardosh kadrlar etib tayyorlashdan iborat.

Shu jumladan O'zbekiston Respublikasi konstitusiyasida belgilab berilgan qonunlarimizdan kelib chiqqan holda shuni ta'kidlash lozimki, har tomonlama kamolga yetgan barkamol inson uchun zarur bulgan yuksak ma'naviyatga xos bo'lgan qirralarni: poklik, insoniylik, ma'naviy yetuklik, hamkorlik, birodarlik, gamxo'rlik, sabr-qanoat, saxiylik fazilatlarini shakllantirish asosiy vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. 2023-yil 19-sentabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutqi

2. Бентам И. Деонтология, или Наука о морали. СПб., 1834. Т. I–II.

3. Ходжайев В.Х. Umumiy pedagogika. Darslik - T.: "Sano-standart, 2017

4. Юсупов Ф.М. Педагог, ищущий новое: штрихи к портрету // Вопросы психологии. 1991. - № 1. - С. 36 - 42.

5. Борисов В.В., Ягупец С.Ю. Проектно-технологическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности будущего учителя технологий // Молодой ученый. — 2015. — №12. — С. 716-721.

6. Шарипова Ш. С. Профессиональная педагогическая компетентность учителя // Молодой ученый. — 2017. — №11. — С. 511-514.